

Výroční zpráva o činnosti České konference rektorů za rok 2005

Výroční zpráva, jejíž návrh na základě dílčích zpráv místopředsedů České konference rektorů (ČKR) předložil předseda ČKR Prof. Ing. Ivan Wilhelm, CSc., byla Plénem ČKR na jeho 83. zasedání (Výroční shromáždění ČKR) projednána a po zapracování připomínek schválena (Brno, 27. ledna 2006).

Tato zpráva podává přehled činností, kterým se ČKR jako orgán reprezentace vysokých škol zejména věnovala v roce 2005. Členěna je do pěti částí, odpovídajících kompetencím jednotlivých místopředsedů. Předsednictvo ČKR, které má jednoleté funkční období vždy od 1. srpna do 31. července, pracovalo ve složení I. Wilhelm (předseda), V. Cejpek (místopředseda pro oblast vzdělávání), J. Mačáková, resp. P. Fiala (místopředseda pro oblast tvůrčích činností), P. Sába (místopředseda pro záležitosti ekonomické a sociální), M. Ludwig (místopředseda pro vnější záležitosti) a F. Jirásek (místopředseda pro záležitosti legislativní a organizační).

Mezinárodní vztahy

Těžiště mezinárodních vztahů vysokých škol ČR je zejména v individuálních kontaktech škol se subjekty v zahraničí. Hlavní důraz je kladen na mobilitu studentů a učitelů (programy Socrates/Erasmus, Leonardo da Vinci, Marie Curie, Ceepus, Aktion, Jean Monnet, Visegrad Scholarship programmes) a zapojení do projektů EU včetně výzkumných rámcových programů. Stále většího významu nabývá zapojení vysokého školství ČR do Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání (European Higher Education Area – EHEA) a Evropského výzkumného prostoru (European Research Area – ERA) s důrazem na plnění závěrů vyplývajících z Boloňského procesu (Joint Degrees, Double Degrees, European Credit Transfer System, Diploma Supplement, atd.).

ČKR zastupuje zájmy vysokých škol ČR jako celku, a to jak v Evropě, tak mimo ni. Je řádným kolektivním členem Evropské univerzitní asociace (European University Association – EUA) a její delegát, v letech 2000-2005 předseda ČKR, je řádným členem Rady EUA (EUA Council). ČKR, která je v orgánech EUA pokládána za respektovaného člena, ovlivňuje svými postoji a vyjadřováním svých stanovisek činnost a směřování EUA a společně s řádnými individuálními členy z ČR (v současné době osmnáct veřejných vysokých škol) se aktivně zúčastňuje práce asociace. V průběhu roku 2005 to byla zejména účast na akcích EUA, např. na „3rd EUA Convention – Strong Universities for Europe“ pořádané University of Glasgow ve Skotsku (31.3.–2.4.2005) a na konferenci "Research in European Universities: Strategies and Funding" pořádané University of Uppsala ve Švédsku (20.-22.10.2005). Předseda a tajemnice ČKR se pravidelně a aktivně zúčastňují práce Rady EUA, která zasedá několikrát do roka. Velký význam pro naše vysoké školy bude mít jistě připravovaná podzimní konference EUA, která se bude konat koncem října 2006 v Brně péčí všech brněnských vysokých škol.

Zástupce ČKR, místopředseda ČKR pro vnější záležitosti, se zúčastňuje pravidelně i práce Výboru pro vysoké školství a vědu Rady Evropy, který se zabývá postavením a činností vysokých škol v zemích, které Rada Evropy sdružuje. Významnou akcí pořádanou ČKR bylo společné zasedání předsednictev Konferencí rektorů sedmi zemí střední Evropy (Slovinsko, Slovensko, Rakousko, Polsko, Maďarsko, Chorvatsko, Česká republika) v březnu 2005 na Univerzitě Karlově v Praze. Toto zasedání přijalo, obdobně jako společné zasedání ČKR s Německou konferencí rektorů v roce 2004, společné prohlášení, které se týká zejména další spolupráce Konferencí rektorů, Boloňského procesu, zvyšování a udržování

kvality vysokého školství, důležitosti doktorského studia a společných studijních programů. O závěrech obou pražských zasedání byli informováni rektori celé Evropy prostřednictvím pravidelně vydávaného bulletinu EUA a znamenaly významný přínos pro formulaci závěrů, které později přijal 3. sněm EUA (3rd EUA Convention) v Glasgow.

ČKR se snaží zapojovat se i do spolupráce mimo Evropu. Příkladem může být účast zástupců ČKR na jednáních Mezinárodní asociace univerzit (International Association of Universities – IAU) v Alexandrii nebo na společném jednání rektorů zemí EU a ASEAN v Manile. Akcí mimořádné závažnosti, na niž byl prezidentem EUA pozván i předseda ČKR, jako důležitý člen nepočetné delegace EUA, byl tzv. Transatlantický dialog, který se uskutečnil ve Washingtonu ve dnech 26. až 29. září 2005. Partnerem EUA v náročné diskusi na téma “The Changing Social Compact Between the State and Higher Education” byla Americká rada pro vzdělávání (American Council on Education – ACE).

V současné době vysoké školy ČR postupně naplňují závěry posledního setkání ministrů školství, které se konalo v květnu 2005 v Bergenu, kterého se zúčastnil také předseda ČKR, jako člen delegace ČR. Jedním z výsledků tohoto úsilí by mělo být posílení konkurenceschopnosti EU v celosvětovém měřítku.

Vzdělávací činnost

ČKR na svých jednáních průběžně věnovala pozornost vzdělávací činnosti, která je jednou z hlavních aktivit vysokých škol. ČKR považuje veřejné, státní i soukromé vysoké školy za integrální a doplňující se složky systému terciárního vzdělávání. Lze konstatovat, že ve většině studijních programů se vysokým školám ČR nejen podařilo realizovat zavedení strukturovaného studia, ale také postupně zúročovat nabývané zkušenosti s tímto typem studia. Na základě těchto zkušeností byly při reakreditacích modifikovány jednotlivé stupně studijních programů tak, aby lépe odpovídaly svému smyslu a poslání (proměny v koncepci bakalářského a navazujícího magisterského studia atp.). Strukturované studium, jehož rozvinutí do konečné podoby a plnou funkčnost lze očekávat ve střednědobém výhledu (tj. několika let), umožnilo zvýšení počtu vysokoškolských studentů a intenzivní účast našich studentů v mezinárodních mobilních programech. Jde o dva z hlavních cílů naší národní vzdělávací politiky, vyjádřené mj. v Koncepci reformy veřejných vysokých škol. Nyní je nutné celý systém strukturování studijních programů dopracovávat zdokonalováním a zpřesňováním jejich obsahu a zároveň se orientovat na to, aby byl plně přijat také veřejností, především „odběratelskou“ sférou (dostatečná akceptace bakalářského stupně především ve formě nabídky odpovídajících pracovních míst). Přitom je třeba nadále využívat možností ČKR a jednotlivých vysokých škol ke komunikaci se zaměstnavateli a širokou veřejností a v neposlední řadě pak ke komunikaci se státními orgány a institucemi, např. při vytváření odpovídající legislativy apod.

Významné místo ve strukturovaném studiu náleží doktorským studijním programům jako nejvyšší formě vysokoškolského studia, která je také nejúžeji spjata s vědecko-výzkumnou činností vysokých škol. Absolventi doktorského studia by měli být špičkovými odborníky ve svých oborech, a to jak při svém uplatnění v praxi, tak jako posily výzkumné a vývojové oblasti (Evropský výzkumný prostor). Pozornost doktorskému studiu se jasně projevila také na evropské úrovni, mj. uspořádáním mezinárodního semináře "Doctoral Programmes for the European Knowledge Society", který se konal v únoru 2005 v Salzburgu a který společně organizovaly Ministerstvo pro vzdělávání, vědu a kulturu Rakouska, Federální ministerstvo pro vzdělávání a výzkum Německa a Evropská univerzitní asociace. Na uvedeném semináři byly přijaty závěry týkající se doktorského studia, které se staly jedním z podkladů pro jednání ministrů školství v norském Bergenu v květnu 2005.

Mezinárodní spolupráce v oblasti doktorských studijních programů by měla v současné fázi vývoje překračovat rámec pouhých mobilit a orientovat se na vznik společných aktivit (kooperace v oblasti vzdělávání i vědy a výzkumu).

Důležitou oblastí, jejíž naléhavost se projevuje jak v našich národních souvislostech, tak v souvislostech evropských, je hodnocení a řízení kvality vzdělávacích činností vysokých škol (quality assurance). Hodnocení kvality je třeba vnímat nikoliv jako formu primitivního „kádrování“, ale jako skutečný nástroj k ovlivňování a zlepšování kvality vzdělávacích procesů na vysokých školách. Důraz je přitom kladen na úzké propojení vnitřního a vnějšího hodnocení; předpokladem jakéhokoliv vnějšího hodnocení je kvalitní průběžně konané vnitřní sebehodnocení a hodnocení na všech řídicích stupních vysokých škol. Rozpracováním hodnotících mechanismů do standardních procedur lze zavést do akademického života prostředek, který jednak pomůže vytvářet oblasti excelence a budovat hierarchii v prostředí vysokých škol ČR obecně, jednak umožní profilaci a podporu nejkvalitnějších studijních programů a oborů na jednotlivých vysokých školách a fakultách. Základním rysem budoucího vývoje by tedy měl být přechod od kvantitativních kritérií ke kritériím kvalitativním. Podobný smysl mají také evropské aktivity v této oblasti. Obecně respektovaným cílem takového usilování přitom je konkurenceschopnost Evropy v celosvětovém měřítku. Proto byla oblast hodnocení a řízení kvality rovněž jednou z priorit bergenského jednání ministrů, což se odrazilo i v závěrech tohoto jednání. První, přípravná fáze má být uzavřena do roku 2007, kdy se uskuteční další společné jednání ministrů školství (tentokrát v Londýně). ČR během roku 2005 vytvořila předpoklady pro to, aby se do procesu přípravy kritérií a standardů hodnocení a řízení kvality, jak je definoval závěrečný materiál ze setkání ministrů v Bergenu, aktivně zapojila. Stalo se tak především kooperací s Akreditační komisí, Radou vysokých škol a Centrem pro studium vysokého školství, které se touto problematikou také zabývají. Pro koordinaci činností spojených s hodnocením a řízením kvality byla vytvořena mezinárodní síť European Network for Quality Assurance (ENQA), jejímž členem je Akreditační komise. ČR se touto problematikou systematicky zabývá a vytvoří pracovní skupinu pro přípravu hodnocení kvality vzdělávacích činností na vysokých školách, která bude k dané problematice připravovat návrhy konkrétních materiálů pro ČR.

Hledisko kvality vzdělávacích činností souvisí rovněž s trendem postupně zavádět diferencované financování vysokých škol na základě kvalitativních kritérií. Stanovení těchto kritérií je jedním z nejdůležitějších aspektů tohoto směřování. Takový systém může být funkční jen tehdy, jestliže budou nalezeny a akceptovány neformální a respektované ukazatele kvality. To není úloha nikterak snadná a zavádění těchto kritérií bude jistě vyžadovat postupné kroky. Některá z těchto kritérií se promítla již do financování roku 2005, jako např. bonifikace za počet absolventů.

Tvůrčí činnosti

ČR soustředila svou pozornost v oblasti tvůrčích činností – stejně jako v roce 2004 – na otázku výzkumných záměrů. Přivítala úmysl Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) vyhlásit nové výzkumné záměry s počátkem řešení v roce 2007, ale opakovaně zdůraznila nutnost věnovat velkou pozornost systému hodnocení s tím, že kritéria hodnocení by pro nové návrhy výzkumných záměrů měla být na základě dosavadní zkušenosti upravena a především jasně deklarována. V současné době jsou nové výzkumné záměry nejen vyhlášeny, ale jsou již zveřejněny i nové postupy a nová kritéria jejich hodnocení. ČR také požádala MŠMT, aby podobně jako u připravovaných výzkumných záměrů rozpracovalo metodiku průběžného hodnocení již řešených výzkumných záměrů včetně dopadů tohoto hodnocení na jejich financování. ČR se rozhodla zaujmout v této otázce aktivní pozici a za tím účelem zřídila vlastní pracovní skupinu pro přípravu kritérií

hodnocení výzkumných záměrů. Pracovní skupina s prvními výsledky své činnosti seznámila plénum ČKR v dubnu 2005 a následně začala spolupracovat na společném stanovisku s pracovní skupinou Rady vysokých škol (RVŠ). Následně byli členové této pracovní skupiny integrováni do nově vytvořené pracovní skupiny MŠMT pro hodnocení výzkumných záměrů, jejíž první zasedání se uskutečnilo v červnu 2005. Zřízení vlastní pracovní skupiny ČKR se v této otázce ukázalo jako velmi přínosné, protože reprezentanti ČKR mohli vystupovat při jednání pracovní skupiny MŠMT s koordinovaným stanoviskem a současně byli pravidelně informováni o stavu příprav hodnocení výzkumných záměrů všichni členové ČKR. Plénum ČKR se otázkou hodnocení výzkumných záměrů zabývalo i ve druhé polovině roku 2005, když znovu požadovalo zkvalitnění systému hodnocení výzkumných záměrů a tento požadavek rozšířilo také na výzkumná centra.

Podobně jako v předchozím roce věnovala ČKR i v roce 2005 pozornost financování výzkumu a vývoje na vysokých školách ČR i v celé ČR. V červnu 2005 v souvislosti s výsledky jednání konference ministrů školství v Bergenu ČKR znovu konstatovala, že nejsou naplněny sliby vlád ČR o podpoře výzkumu, vývoje a inovací ve výši 0,7 % HDP a že tato skutečnost má negativní dopad na další rozvoj výzkumu a vývoje na vysokých školách ČR. ČKR byla také bohužel znovu nucena zdůraznit svůj již dříve deklarovaný názor (viz Výroční zpráva o činnosti ČKR za rok 2004), že finanční prostředky určené na specifický výzkum na vysokých školách neustále stagnují a přes úpěnlivé snahy ČKR nesledují trend vývoje ani prostředků určených na vzdělávací činnost, ani prostředků na výzkum a vývoj. ČKR proto požadovala, aby v kontextu snah o posílení výzkumu na vysokých školách byla zvýšena finanční podpora specifického výzkumu.

V souvislosti s diskusemi o aplikovaném výzkumu a rozvoji spolupráce s podnikatelskou sférou se ČKR zasazovala o vytvoření vhodných legislativních nástrojů, které by tuto formu kooperace umožňovaly. Proto ČKR např. požadovala úpravu daňových zákonů tak, aby bylo podnikům umožněno snížit základ daně o náklady na výzkum a vývoj, který je smluvně objednan u vysokých škol.

ČKR se v oblasti tvůrčí činnosti také významně zapojila do diskusí o evropské politice v oblasti výzkumu a vývoje. Jednoznačně podpořila záměr Evropské komise rozšířit programy výzkumu EU a zvýšit finanční podporu na jejich realizaci. Kladně se vyjádřila i k návrhu vybudovat Evropský technologický institut (ETI), ve kterém by se mohly ucházet o participaci i vysoké školy ČR. Jako součást této aktivity vypracovala ČKR podpůrné stanovisko k ETI pro EUA, v němž se mimo jiné přiklonila k variantě ETI jako malé sítě pěti až sedmi evropských institucí. Je potěšitelné, že názory ČKR vyjádřené v tomto stanovisku významně ovlivnily pozici, kterou EUA zaujala v otázce ETI. Podobně úspěšné bylo zapojení do přípravy a jednání tří pracovních skupin EUA, které byly zřízeny k 7. výzkumnému rámcovému programu. V únoru 2005 nominovala ČKR své kandidáty do pracovních skupin (P. Hořín, J. Jančář, P. Sába), kteří byli EUA následně skutečně do pracovních skupin jmenováni. Na základě výzvy EUA vypracovala ČKR také podrobné stanovisko k výsledkům prvního kola jednání pracovních skupin EUA k 7. výzkumnému rámcovému programu, které bylo hodnoceno jako důležitý a přínosný příspěvek do evropské diskuse o přípravách tohoto programu.

Financování vysokých škol

Problematika financování vysokých škol ČR byla v roce 2005 v rámci ČKR koncentrována do problematiky rozpočtu. Pro tvorbu rozpočtu pro rok 2006 byla ustanovena pracovní skupina složená ze zástupců MŠMT, ČKR, RVŠ a kvestorů. Cílem této tzv. reprezentativní komise bylo navrhnout konstrukci rozpočtu vysokých škol, která by

zefektivňovala hospodaření vysokých škol a sjednocovala názorové představy součástí reprezentace vysokých škol. Materiály připravované MŠMT společně s reprezentací vysokých škol byly předkládány ministryni školství, mládeže a tělovýchovy vládě ČR, která navržená opatření včetně jejich finančního zabezpečení schválila. Důležitým momentem v tomto procesu byla schůzka Předsednictva ČKR s předsedou vlády ČR. Pozitivním výsledkem byl dohodnutý rozpočet zvýšený v bilančním rozdělení dotací vysokých škol o 14,1 %, tj. o 2,3 mld. Kč, a posílení financování tvůrčích aktivit o 0,5 mld. Kč. Celkem šlo tedy o navýšení proti roku 2005 o 2,8 mld. Kč. Současně však byla vládě předložena Aktualizace koncepce reformy vysokých škol, kterou vláda schválila usnesením ze dne 14. 9. 2004, pod číslem 1175.

Jako hlavní priority si ČKR vytyčila:

- (a) navýšení normativu,
- (b) posílení stipendií studentů doktorských studijních programů,
- (c) podporu internacionalizace,
- (d) podporu specifického výzkumu.

Ad (a) Požadavky ČKR v rámci jednání reprezentativní komise byly uplatněny v rozpočtových pravidlech pro rok 2006. Základní normativ v konečném rozpočtu vysokých škol byl navýšen o 2 % z 33 320 Kč na 33 986 Kč. S tímto ukazatelem (A) je finančně propojeno rovněž navyšování počtu studentů (B1) a kvalitativní ukazatel hodnotící počty absolventů (B2). Počet přepočtených studentů se zvýšil o 16 073 (B1), kteří v dalším období budou zahrnuti do nákladů v ukazateli A. Ukazatel B2 se po zkušenostech z roku 2005 navrhuje povýšit ze 400 mil. Kč na 852 mil. Kč (tj. o 112,5 %) a má za úkol motivovat vysoké školy ke snížení propadavosti studentů. Promítnuto na celkový základní normativ jde o meziroční navýšení o 5,01 %.

Ad (b) Požadavky ČKR na zvýšení podpory doktorských studijních programů byly respektovány. Stipendium na jednoho studenta se zvyšuje z 82 000 Kč na 84 500 Kč (tj. o 3 %). Navýšení je úměrné požadavkům vysokých škol a vytváří prostor pro předpokládané prodloužení některých doktorských studijních programů ze 3 na 4 roky. V tom případě bude potřebné zajistit u prodloužených doktorských studijních programů další finanční prostředky.

Počty studentů v doktorských studijních programech, kteří vcházejí do výpočtu dotace na stipendia doktorandů, se nepodařilo navýšit podle předpokládaných možností. Místo zamýšleného navýšení o 1 000 jejich počet naopak klesl o 109 (z 9 137 na 9 028), i když celkový počet doktorandů vzrostl z 22 402 na 23 147. Rovněž vyhledávání talentovaných zahraničních studentů pro doktorské studijní programy nesplnilo očekávání. ČKR doporučuje další trend vývoje počtu doktorandů soustavně sledovat a v případě jeho nulové změny hledat urychlené účinné řešení.

Ad (c) Na podporu internacionalizace vysokých škol byly připraveny motivační programy, které se týkají zejména ukazatele pro zahraniční studenty a mezinárodní spolupráci, který byl navýšen o 12,4 %, tj. o 37 455 tis. Kč.

Ad (d) Podpora specifického výzkumu nedosahuje výše, která by vysokým školám zajistila rozvoj tvůrčích činností, a ČKR bude v dalším období spolupracovat s ostatními zainteresovanými partnery na strategii financování vědy a výzkumu na vysokých školách se snahou tento segment dominantním způsobem ovládnout především výrazným posílením jeho financování. Současný stav je takový, že celková finanční podpora specifického výzkumu na vysokých školách stagnuje již několik let.

Zásadní změnou v sociální oblasti vysokého školství je změna dotačních pravidel na ubytování studentů. Od akademického roku 2005/2006 jsou všem vysokým školám přidělovány prostředky na ubytovací stipendia studentům, kteří v souladu s pravidly mají nárok na ubytovací příspěvek. Příspěvek se týká celkem cca 120 000 studentů. Student, který je oprávněn získat ubytovací stipendium, obdrží z takto přidělených prostředků průměrně roční příspěvek ve výši 6 728 Kč – pokud vysoká škola dodržuje podmínky pro přiznání stipendia uvedené v Pravidlech MŠMT pro rozdělení dotace mezi jednotlivé veřejné vysoké školy.

Pro další období ČKR považuje za pozitivum novelizaci zákona o vysokých školách (s účinností od 1. ledna 2006). V sociální oblasti bylo zavedeno nové stipendium, které se poskytuje v případech tíživé sociální situace studenta. Na toto stipendium mají ze zákona nárok studenti, kteří mají nárok na přírůstek na dítě ve zvýšené míře podle zákona o státní sociální podpoře (zákon č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Odhaduje se, že toto stipendium bude přiznáno v roce 2006 více než 12 800 studentům.

ČKR tento trend vývoje celkového financování podpořila, současně však zdůrazňuje nezbytnost meziročního nárůstu tzv. normativu na studenta alespoň ve výši inflace. V souladu s materiálem "Rozvoj veřejných vysokých škol – finanční podmínky a předpoklady" to ČKR chápe jako jeden z kroků vedoucích k postupnému vyrovnání vnitřního zadlužení vysokých škol ČR, které vzniklo v předchozích letech.

Legislativní činnost

Za hlavní oblast aktivity v oblasti legislativní pokládala ČKR vyjadřování svých stanovisek k potřebám vysokých škol a předkládání připomínek k připraveným normám zákonů a vyhlášek. Je potřeba říci, že v tomto smyslu byla přijata řada opatření, která pomohou snahám vysokých škol o zjednodušení administrativy, na druhé straně však nadále zůstává řada námětů ze strany vysokých škol bez povšimnutí, anebo bez realizace (přijímání zahraničních studentů, zaměstnávání zahraničních specialistů apod.). V současnosti je řada jednotlivců, které ČKR navrhla ke jmenování v různých orgánech státní správy, čímž lze vytvářet efektivní nástroje k prosazování potřeb vysokých škol. Je však nezbytné vyžadovat periodické zprávy o působení každého z nich v tom kterém orgánu a snažit se co nejkonkrétněji definovat rámec zájmů vysokých škol pro jeho další působení.

Jistě jednou z nejdůležitějších zákonných norem z hlediska vysokých škol, projednávaných v roce 2005, byl návrh novely zákona o vysokých školách (poslankyně M. Šojdová aj.). Hlavní význam této novely spatřovala ČKR v úpravě hospodaření vysokých škol směrem k efektivnějšímu nakládání s prostředky ze státního rozpočtu a upřesnění postavení studenta vysoké školy. K otázkám změny délky funkčních období rektora vysoké školy a děkana fakulty nezaujala ČKR vyhraněné stanovisko. Přes některé výhrady je schválená úprava této novely pro vysoké školy přínosem. Chronickým nedostatkem přijímání zákonných norem Parlamentem ČR je předkládání pozměňovacích návrhů v rámci čtení v plénu Poslanecké sněmovny či v Senátu těsně před konečným hlasováním, kdy není čas k jejich prostudování a zevrubnému vyhodnocení. Pokud by měl tento přístup znamenat pouze cestu, jak obejít širší rozpravu a tím i celkové zúžení demokracie, pak by se měly urychleně hledat cesty, jak těmto praktikám zabránit.